

Сітко А.Т. (Мінск)

Мастацкі ўрбанізм у цыкле Максіма Багдановіча «Места» і ў сучаснай беларускай паэзіі

М. Багдановіч справядліва лічыцца пачынальнікам урбаністычнай тэмы ў нацыянальнай паэзіі, зварот да якой быў чаканым і наватарскім. Паэт рамантызаваў горад, знаходзячы прыгажосць у паўсядзённасці і імклінасці жыцця *in vicinia urbis*. Вузкія старыя вулкі, брук, фурманкі, слупы – ва ўсім гэтым Максім Кніжнік бачыў паэзію горада, пульсацию жывога сэрца «каменнага волата»: «Вулкі Вільні зіяюць і гулка грываць! / Вір людскі скрозь заліў паясы тратуараў, / Блішчаць вокны, ліхтарні ўгары зіхацяць, / І гараць аганьком вочы змучаных твараў!» [2, с. 96].

Кожнаму элементу-складніку гарадской прасторы М. Багдановіч надае прыкметы адухоўленасці, асабліва кранаюць яго велічныя вежы, мury, брамы – таямніцы слаўнай гісторыі, здабыткі стагоддзяў, даўніна і традыцыя, што акрыляе і лечыць спакутаную душу сучасніка: «Ціша тут, Маўчаліва усталі – і сняць / Ў небе купалы, брамы, байніцы і шпіцы; / Гоук хады адзінокай здалёку чуваць, / Часам мерныя ўдары звана задрыжаць, / І замоўкнуць, памкнуўшы ад старай званіцы» [2, с. 96].

Ідэалізацыя горада, захапленне ім – асноўныя пачуцці, што перапаўняюць душу лірычнага героя ўрбаністычных вершаў М. Багдановіча, але часам ён не цалкам суладны з горадам, адчувае дысгармонію «места» і чалавека. Так, лірычны герой вершаў «У Вільні», «Ад спёкі пышучь дахі і асфальт...», «Дзве смерці» па сваіх перажываннях светабачанні набліжаецца да блокаўскага («Ночь, улица, фонарь, аптека...»), ён адчувае адзіноту, скамянеласць і чэрствасць людскіх душ у жорсткім горадзе: «Ліхтарняў свет у сіняй вышыне... / <...> Кавярні, мора вырсаў як плямы, / Анонсы і плакаты на сцяне. / Кіпіць натоўп на жорсткім вулак дне! / Снуюць хлапцы, суюшчыя рэкламы... / Разносчыкі крычаць пры кожнай брамы... / Грук, гоман, гул, – усё ракой імкне. / А далей – за радзям кас, ламбардаў, банкаў – / Агні вакзала... павадка фурманкаў...» [2, с. 97]. Падобная танальнасць, драматызм светабачання паўтарацца і ў модныя ў паэзіі другой паловы ХХ – пачатку ХХІ ст., стануць дамінантнымі ў стварэнні вобраза горада.

Цыкл «Места» стаў адпраўной кропкай для сэнсава-змястоўных, эстэтычных і жанравых пошукаў наступных пакаленняў беларускіх пісьменнікаў (Г. Булыка, А. Глобус, В. Аксак, Л. Дранько-Майсюк, Л. Рублеўская, Т. Сівец і інш.) у асваенні і «прышчапленні» на глебу нацыянальнай літаратуры мастацкага ўрбанізму.

Горад для сучасных пісьменнікаў – своеасаблівы сусвет у бязмежнай касмічнай прасторы, паўнаватрасны жывы арганізм, які жыве па сваіх біялагічных, маральна-этычных і эстэтычных законах (што ўласціва і вершам М. Багдановіча, напісаным стагоддзем раней): «У горадзе снежань. / На пляцах прасторных / Аўтобусы / Глумны натоўп перапоўніў. / Мінчане у футрах, нібы ў футаралах. / І зімна вятрам / У бязлістых кварталах...» [3, с. 55]. Тут сустракаюцца і разыходзяцца, смяюцца і плачуць, нараджаюцца і паміраюць, і самае галоўнае – кахаюць. Але адчуванне і адлюстраванне новай урбаністычнай

прасторы ў пісьменнікаў старэйшага і маладзейшага пакаленняў – адрознае. Так, ва ўрбаністычнай паэзіі А. Лойкі выразна прасочваецца тэма адзіноты. У вечным горадзе Іерусаліме, дзе ўсе спяшаюцца, тлумна кіпіць вірлівае жыццё, лірычны герой думае «аб вечным»: «У вечным горадзе / Нельга не думаць аб вечным, / Дыпламаце... / Думаю пра маці. / У вечным горадзе / Нельга не думаць аб вечным, / Акрабаце... / Думаю пра бацьку. / У вечным горадзе / Нельга не думаць аб вечным, / Хлусе... / Думаю аб Беларусі» [5, с. 110].

Урбанізм мыслення паэтаў маладзейшай генерацыі абумоўлены іх паходжаннем: амаль усе яны нарадзіліся або выраслі сярод камяніц і асфальту. «А ў мяне не было сваёй вёскі ніколі – / Толькі мінскі асфальт чарнеў... / Да вачэй васільковых на жоўтым полі / Электрычка везла мяне» [3, с. 44], – так сказала пра сябе лірычная гераіня Г. Булыкі. Паэты, дзеці горада, зрабілі звыклы з дзяцінства асяродак аб'ектам паэтызацыі: «Сціплы маленькі кіёск на рагу / Тыдні гартае, як пачак газетны. / Звыкла праз двор напраткі прабягу – / Глянуць услед дзве бабулі-суседкі / І застануцца ў шматлюдзі адны; / Зноў пра мяне нешта важнае скажуць» [3, с. 47]. Г. Булыка, адлюстроўваючы наваколле, імкнецца да філасафічнай заглыбленасці пісьма. Вызверанасць праекцыі ў прасторы і пачуццёва-інтуітыўны, заглыблены рух думкі вызначаюць сутнасць і своеасаблівасць паэтычнага пейзажу кнігі «Турма і я»: «Гарадскім скразнякам не хапае прасторы / Размахнуцца ў вятры, / Замахнуцца на лёс. / Перспектывы праспектаў / Развейвае горад / На няўтульчы бясконцы крышталны мароз. / Плошча – шкло ветравое. / Надзея шкляная» [4, с. 44].

Для В. Аксак горад – гэта прадцяг яе самой. Пісьменніца зліваецца з горадам, адчувае яго кожнай кропкай душы: «Ну вось, мой горад, мы з табой навекі, / Хоць я, прызнацца, не люблю цябе / За тое, што і ты, як я, калека / І цягнеш век таксама ў галыцкія» [1, с. 63]. Лірычнай гераіні В. Аксак часам у горадзе адзінока, неспякойна, нешчасліва, а горкі ўспамін пра здраду, імгненнасць і зменлівасць пачуццяў «атуляе» вуліцы коўдрай расстанняў: «Вільня мая, / Мне адмоўлена стрэцца з табою. / Колькі будзе дажджоў, / Але з бруку не змыюць яны / Тых слядоў, / Што ўпіліся ў твае камяніскі, / Як хімічныя фарбы / У шчэкі каханак былых / Майго сябра і мужа сяброўкі найпершай, / І шукальніка чыстатытэ» [1, с. 63].

Т. Сівец, карэнная жыхарка Мінска, адчувае прыналежнасць да сталіцы, героі яе вершаў ходзяць вуліцамі горада, ездзяць у грамадскім транспарце, кахаюць і развітваюцца на фоне «мінскіх скразнякоў». Паэтка адлюстроўвае ўнутраны стан гараджанкі: «Я старая, нібы маладосць у пяску пахаванага сфінкса, / У мяне на вачах памірала каханне тваё. / Пацукі-абяцанні бягуць з красавіцкага Мінска, / Каб паспець на «Тытанік», што ўжо адплывае ў Нью-Ёрк» [6, с. 76]. У падобных вершах Т. Сівец горад паўстае не толькі і не столькі як знешні антураж, акаляючае асяроддзе, а як натуральная прастора жыцця, на фоне якой адбываюцца і разгортваюцца падзеі: «Хаджу па Мінску, здаюся мілай / Дзяўчынкай-сонейкам светлай, як / Адбітак лета на срэбных крылах, / Цяплом абуджанага матыля... / Навошта марыць? Метро, трамваем / Вірую марна ў чужы раён. / Натоп і спёку – я ўсё стрываю, / Каб на прыпынку сустрэўся Ён!» [6, с. 6]. Адлюстраванне перажыванняў ў горадзе – адна з ключавых тэм у творчасці Т. Сівец. Яе лірычная гераіня адчувае найперш

адзіноту ў горадзе, разлучанасць людскіх душ цагляна-панельнымі гмахамі: «Кожнаму – адзінота свая... / Адным – з касцёлаў, другім – з астрогаў / Чуваць яе сутаргавы дробат, / Болям пабольшаны – ўдвая!» [6, с. 60].

Сучасная беларуская ўрбаністычная паэзія паспяхова працягвае традыцыі, закладзеныя М. Багдановічам.

Літаратура

1. Аксак, В. Цвінтар : вершы. – Мінск, 1992.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наслідаванні, чарнавыя накіды. – 1992.
3. Булыка, Г. Сінтэз : вершы / Г. Булыка. – Мінск, 1986.
4. Булыка, Г. Турмалін : вершы / Г. Булыка. – Мінск, 1994.
5. Лойка, А. Неўміручасць : вершы. – Мінск, 2000.
6. Сівец, Т. Таму, хто знойдзе : вершы, проза, п'есы, пераклады / Т. Сівец. – Мінск, 2008.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ